

Advies

Sectorraad Kunsten en Erfgoed

25 november 2022

Advies bij de actualisering van de beleidsvisie 'Het Vlaams beleid voor het borgen van het immaterieel erfgoed'

De Sectorraad Kunsten en Erfgoed kreeg op 7 juni 2022 toelichting bij de actualisering van de beleidsvisie 'Het Vlaams beleid voor het borgen van het immaterieel erfgoed' door Sophie Muylleert (Departement CJM), Frederik Geudens (Kabinet Minister-president Jambon) en Jorijn Neyrinck (Werkplaats Immaterieel Erfgoed).

Vermits de SARC in dit proces nog geen advies leverde, stelde de sectorraad op eigen initiatief een werkgroep samen om een advies te formuleren bij deze beleidsvisie. Het ontwerpadvies werd besproken op de vergadering van 25 oktober 2022 en goedgekeurd via een schriftelijke procedure. De SARC is verheugd dat de Vlaamse Regering besliste om een Nederlandstalige en Engelstalige versie van de geactualiseerde beleidsvisie in een aantrekkelijke online publicatie (internationaal) te verspreiden.

I. Situering

In 2006 ratificeerde België de UNESCO-conventie 2003 voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed. Dit was de hefboom voor een eigen Vlaams beleid rond immaterieel cultureel erfgoed (ICE) waarvan de contouren de afgelopen 15 jaar stelselmatig uitgebreid werden door de Vlaamse Regering, een beknopt overzicht:

- 2008: start Inventaris voor immaterieel cultureel erfgoed
- 2010: lancering 1^e beleidsvisie immaterieel cultureel erfgoed, uitgegeven als 3-talige publicatie (NL, FR, ENG). Dit was een (inter)nationaal belangrijke referentietekst.
- 2012: lancering digitaal platform www.immaterieelerfgoed.be
- 2013: start landelijk expertisenetwerk rond de domeinen van immaterieel erfgoed (= 5 thematische overlegplatforms met vertegenwoordigingen uit de CE-sector en erfgoedgemeenschappen die periodiek samenkomen)
- 2017: vernieuwd cultureel-erfgoeddecreet, met geïntegreerde aanpak roerend en immaterieel erfgoed & aparte werkingssubsidie voor landelijke organisatie die de CE-werking opneemt voor het immaterieel cultureel erfgoed
- 2018: start Vlaams register voor voorbeeldpraktijken & start experimentele subsidielijnen beurzen meester-leerlingtraject in het doorgeven van vakmanschap

- 2019: start Werkplaats Immaterieel Erfgoed (= landelijke organisatie CE-werking ICE)
- 2020: goedkeuring procedure die de Unesco Commissie Vlaanderen uitwerkte voor de nominatie van immaterieel cultureel erfgoed vanuit Vlaanderen
- Mei 2022: goedkeuring geactualiseerde beleidsvisie door de Vlaamse Regering.

Na 10 jaar was de eerste visietekst aan herziening toe. Vanuit het Departement CJM werd een stakeholdersbevraging opgezet via een 50-tal interviews. Tegelijk liep ook het traject van de 6-jaarlijkse rapportage voor UNESCO. De inzichten uit deze beide trajecten werden meegenomen in de actualisering.

De geactualiseerde beleidsvisie is een volgende belangrijke stap in het verduurzamingsproces van de ondersteuningssystemen vanuit de Vlaamse Regering richting erfgoedgemeenschappen die zich inzetten voor immaterieel erfgoed. De beleidsvisie is zo geconcipieerd dat ze richtinggevend wil zijn voor de verdere ontwikkelingen van het Vlaamse immaterieel erfgoedbeleid. Een perspectief van 10 jaar is hierbij vooropgesteld.

II. Advies

Wat is immaterieel erfgoed

In Vlaanderen is er de afgelopen jaren heel wat debat gegroeid over de vraag of de huidige definitie rond immaterieel erfgoed niet uitgebreid moet worden. De geactualiseerde beleidsvisie stelt de verdere hantering van een afgebakende en gedragen definitie voorop, die overeenstemt met de internationale context en de UNESCO-conventie. De definitie verbreden heeft als risico dat de UNESCO-conventie niet meer correct begrepen wordt.

De SARC onderschrijft de keuze om qua definitie verder aan te sluiten bij het internationale discours. Maar dit betekent niet dat het Vlaamse beleid niet moet blijven inzetten op verdere dialoog over een mogelijke verbreding van de immaterieel erfgoedwerking, en dit in samenspraak met de cultureel-erfgoedsector maar ook met actoren uit andere segmenten van de cultuursector (kunsten, socio-cultureel, circus ...). De SARC apprecieert de intentie in de huidige beleidsvisie om structureel een brede dialoog te blijven voeren over de definitie.

Veranderende maatschappelijke context

Tussen de eerste beleidsvisie (2010) en de actualisering in 2022 zijn er extra aandachtspunten naar voren gekomen die in de eerste beleidsnota nog niet zichtbaar waren, maar die de maatschappelijk kijk op en omgang met immaterieel erfgoed kunnen veranderen. Voorbeelden hiervan zijn de zwarte piet-discussie, het verwijderen van Aalst Carnaval van UNESCO's representatieve lijst, de kermiscultuur en het verbod op paardjes, rooktradities versus het afschaffen van roken op café ...

De maatschappelijke inzet op verduurzaming zorgt ook voor een andere kijk op immaterieel erfgoed, vanuit het belang van lokaal produceren en korte keten.

Het uitzetten van een beleidsvisie rond immaterieel erfgoed moet rekening houden met de maatschappelijke gevoeligheid en polarisatie die immaterieel erfgoed teweeg kan brengen.

De omgang met immaterieel erfgoed is een voortdurende zoektocht die vraagt om ruimte voor open communicatie rond de maatschappelijke relevantie van het erfgoed en de manier waarop we ermee omgaan. Ethische principes zijn hierbij een belangrijke kapstok.

De SARC vindt het positief dat de geactualiseerde beleidsvisie dit spanningsveld in beeld brengt. De raad ziet hier ook parallellen met de aandacht voor meerstemmigheid in de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed uit 2021. Ook waardeert de SARC dat de minister de procedure die de Unesco Commissie Vlaanderen uitwerkte voor de nominatie voor immaterieel cultureel erfgoed vanuit Vlaanderen goedkeurde.

Immaterieel erfgoed in Vlaanderen

Het Vlaams immaterieel erfgoedbeleid wil een weerspiegeling zijn van de diversiteit aan immateriële culturele uitingen die Vlaanderen rijk is. Op de Vlaamse inventaris voor het immaterieel cultureel erfgoed is die diversiteit evenwel nog steeds weinig zichtbaar. De meeste elementen die voorgedragen worden, zijn geworteld in de Vlaamse cultuur (processies, feesten ...). Onder impuls van de Werkplaats Immaterieel Erfgoed en het landelijk expertisenetwerk immaterieel erfgoed levert de hele cultureel-erfgoedsector al enkele jaren inspanningen om een diverser immaterieel erfgoed in beeld te brengen op het platform www.immaterieelerfgoed.be. Dat blijft echter een werk van lange adem.

De SARC onderschrijft het belang om verder in te zetten op diversifiëring. Om deze ambitie te realiseren, is een blijvende investering van mensen en middelen vanuit een breed samenwerkingsverband een cruciale voorwaarde. Het is belangrijk dat de Vlaamse Regering hiervoor een solide ondersteuningskader uitbouwt.

De internationale beleidsvoering rond immaterieel erfgoed verder uitbouwen en differentiëren

Het internationaal beleid vertrekt vanuit de UNESCO-conventie 2003, door België geratificeerd in 2006. Tijdens internationale bijeenkomsten rond de conventie spreekt België met één stem. De Vlaamse, Franse en Duitstalige Gemeenschap en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vertrekken vanuit een consensus op grote lijnen.

Vlaanderen was de afgelopen 15 jaar sterk aanwezig op het internationaal beleidsniveau. Met 9 elementen op de Representatieve lijst en 2 elementen op het Register van goede borgingspraktijken heeft Vlaanderen als kleine regio veel immaterieel erfgoed op de UNESCO-lijsten staan. Verschillende organisaties vervullen in het internationale forum een voortrekkersrol, maar deze is minder bekend bij de erfgoedgemeenschappen en in het Vlaamse cultureel-erfgoedveld. De SARC vindt dat deze goede praktijken proactief gedeeld en gecommuniceerd mogen worden, zodat de internationale waardering voor en de impact van het innoverend immaterieel cultureel-erfgoedbeleid in Vlaanderen volop de verdere ontwikkeling van de Vlaamse immaterieel-erfgoedpraktijken kan inspireren, maar eveneens toonaangevend kan zijn voor andere (erfgoed) werkingen op het vlak van lerende beleids- en praktijknetwerken.

De SARC verwijst hier ook graag naar de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed van de minister-president, waarbij internationalisering één van de speerpunten was. Het is belangrijk om de

geactualiseerde beleidsvisie internationaal volop uit te dragen, om de bestaande internationale contacten verder te verduurzamen en ook nieuwe samenwerkingen op te bouwen.

Samen met de Vlaamse UNESCO-commissie moet ook onderzocht worden of Vlaanderen een nieuwe kandidaatstelling kan overwegen om een UNESCO Categorie II-centrum op te richten. Een UNESCO Categorie II-centrum is geen eigen UNESCO-organisatie. De financiering blijft de verantwoordelijkheid van de lidstaat die deze organisatie huisvest. Momenteel zijn er wereldwijd een 20-tal Categorie II-centra cultuur, maar voor West-Europa is er nog geen dergelijk centrum. Zo'n centrum ontwikkelt internationale projecten en programma's over immaterieel erfgoed en promoot de conventie. De SARC onderschrijft de meerwaarde om vanuit Vlaanderen opnieuw de voortrekkersrol op te nemen om een kandidaatstelling vanuit België voor te bereiden. De geactualiseerde beleidsvisie kan aangegrepen worden om de opstart van dit proces terug op tafel te leggen tijdens het overleg met de Franse en Duitstalige Gemeenschap en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Het Belgisch voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie in 2024 kan een opportuniteit zijn om een kandidaatstelling daadwerkelijk te lanceren.

Acht prioritaire uitdagingen

Vanuit de analyse van het huidige beleid, zijn in de visietekst acht prioritaire uitdagingen geformuleerd waarop de Vlaamse overheid de komende jaren wil inzetten. De SARC gaat verder in op de volgende uitdagingen:

5.1 Erfgoedgemeenschappen en immaterieel-erfgoedpraktijken versterken

In het immaterieel-erfgoedbeleid staan erfgoedgemeenschappen centraal, maar tot op heden kunnen zij rechtstreeks geen subsidies ontvangen om het immaterieel erfgoed waarrond zij actief zijn verder te ontwikkelen.

Vlaanderen heeft wel diverse beleidsinstrumenten ontwikkeld die zich richten naar erfgoedgemeenschappen en beoefenaars van immaterieel erfgoed: het platform www.immaterieelerfgoed.be, Inventaris Vlaanderen, Register voorbeeldpraktijken en de beurzen voor het doorgeven van vakmanschap. Deze instrumenten zijn allen in aparte reglementen gevat.

Voor de gemeenschappen zelf zijn er momenteel geen rechtstreekse subsidiemogelijkheden. De beleidsvisie ziet hier een gedeelde verantwoordelijkheid voor de Vlaamse overheid en steden en gemeenten om samen een ondersteuningsbeleid uit te bouwen dat focust op specifieke borgingsacties en -projecten. Vlaanderen kan daarbij accenten leggen: focus op educatie en doorgeven van kennis en kunde, inzetten van het immaterieel erfgoed in het kader van duurzame ontwikkeling. Daarnaast is het ook belangrijk om gemeenschappen te versterken in hun werking, zowel rond praktische zaken (ICT, media), complexe administratieve taken (GDPR, auteursrechten) als ethische principes.

De SARC is benieuwd naar welke vormen dit gedeeld ondersteuningsbeleid (Vlaamse Regering en steden & gemeenten) kan aannemen. Ze moedigt de Vlaamse Regering aan om op korte termijn hierrond proeftuinen op te zetten. De SARC wijst hierbij op de belangrijke rol die intermediaire organisaties (ofwel organisaties met landelijke en regionale dienstverlenende rollen) nu al vervullen. Het is belangrijk om hen ook volop te betrekken in de uitrol van dit ondersteuningsbeleid.

5.5 Immaterieel erfgoed in duurzame ontwikkeling verkennen & 5.7. Beleid rond immaterieel erfgoed binnen breder cultuurbeleid, andere beleidsdomeinen en beleidsniveaus ontplooiën

Immaterieel erfgoed kan zelf een bron van duurzame ontwikkeling zijn: denk bv. aan traditionele irrigatietechnieken of ambachten als motor voor een duurzame lokale economie. UNESCO maakte in 2016 de koppeling tussen de Conventie uit 2003 en de 17 *sustainable development goals*, en voegde zo een nieuw hoofdstuk toe aan de conventie.

De SARC onderstreept het belang om de volgende jaren de link tussen immaterieel erfgoed en duurzame ontwikkeling actief verder te verkennen. Immaterieel erfgoed zit in alle maatschappelijke domeinen, bv. duurzaam toerisme, inclusieve economieën en kwaliteitsvol onderwijs. Een optimale wisselwerking met het bredere cultuurbeleid en andere beleidsdomeinen is essentieel voor een slagkrachtig beleid.

Meer wisselwerking met het onroerend erfgoedbeleid, het toerismebeleid en het onderwijsbeleid zijn volgens de geactualiseerde beleidsvisie prioritair. Zoals bij 5.1 verzoekt de SARC daarom om die wisselwerking effectief te verkennen en aan te moedigen via domeinoverschrijdende samenwerkingen en proeftuinen die vanuit de verschillende betrokken domeinen gezamenlijk worden vormgegeven.

Afsluitende aanbevelingen

Het immaterieel erfgoedbeleid in Vlaanderen is nog in volle ontwikkeling. De SARC moedigt die verdere ontwikkeling aan, maar vraagt de Vlaamse Regering ook om tussentijds te evalueren en waar nodig bij te sturen. De beleidsvisie biedt hiertoe een interessant kader.

De SARC vraagt ook om de succesvolle beleidsinstrumenten zo goed mogelijk te verduurzamen. We denken hierbij in eerste instantie aan de beurzen voor het doorgeven van vakmanschap in een meester-leerlingtraject. Deze beurzen kenden de laatste jaren een groot succes, waarbij de intensieve begeleiding van intermediaire actoren op verschillende niveaus (cultureel-erfgoedveld, maar ook cultuurambtenaren bij lokale besturen) duidelijk het verschil maakte. Het is belangrijk om het belang van die brede omkadering helder te benoemen.

Het beleidsinstrumentarium moet de komende jaren mee kunnen groeien. De SARC moedigt aan om te onderzoeken of dit best vorm krijgt in een autonoom kader voor immaterieel erfgoed, dan wel in een geïntegreerd kader d.m.v. aansluiting te zoeken bij de bestaande Vlaamse beleidsinstrumenten voor de culturele sector (Cultureel-erfgoeddecreet, Kunstendecreet, Bovenlokaal Cultuurdecreet, Decreet Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk, Circusdecreet).

Namens de Sectorraad Kunsten en Erfgoed,

Bart Demuyt, voorzitter
Sigrid Bosmans, ondervoorzitter
Laura Van Wijnsberghe, secretaris